

Det ojämlika kissandet

ESSÄ

Ofta har jag hukat bakom bilar, i portar och i rabatter. Råkat kissa på mina skor, blivit påkommen, slängt upp byxorna bara för att få kiss i trosorna. Försökt utveckla ögon i nacken så att ingen kommer och hoppar på mig när jag sitter där sårbar med rumpen bar. Blivit utstirrad och utskäld.

Lika många gånger har jag gått "the walk of shame" in till toaletten på herrarnas. Hört busvisslingar eller arga kommentarer. Sprungit med nedsänkt blick och famlat efter handtaget och med en ofantlig lättad känt dörren flyga upp. Och lämnat mina kissnödiga medsystrar i den långa kön utanför damernas.

För finns det tjejer så finns det toakö. En toakö som slukar en fjärdedel av ens kväll. Där får man stå med korsade ben och bita ihop medan killkompisarna kan strosa förbi in i det magiska rummet med rännan, och strax ut igen. Nöjda och glada.

Ofta har jag undrat vad det är som håller liv i föreställningen om att kvinnor behöver kissa i lugn och ro bakom lås och bom medan män utan problem kan låta på trycket bland totala främlingar? Varför är tanken på en pissoar för kvinnor så kontroversiell? Varför, har jag undrat, får inte tjejer kissa som alla andra människor?

DET VAR INTE längesedan vi satt på torvdaset tillsammans. Men med vattentoaletten kom könssegregeringen, besöken blev en mer privat angelägenhet. När ett gäng studenter på Malmö universitet bestämde sig för att leka med skyltarna på kill- och tjejtoan på en krog utbröt kaos. När de grafiska tjej- respektive kill-symbolerna bytte plats valde besökarna att följa de skiftande symbolerna på dörrarna framför minnesbilden av att nyss ha varit inne på den andra toaletten. I anarkin som uppstod blandades arga blickar med generat fnitter och småprat fick ersätta den tystnad som vanligtvis regerar i toakön.

När du väljer toadörren med "rätt" symbol medverkar du i ett meningsskapande skådespel, du återskapar och upprätthåller föreställningen om två skilda kön. Och då du som kvinna ställer dig i den långa kön som ofta slingrar sig fram utanför allmänna toaletter inser du snart hur design bestämmer och formar ditt liv utifrån detta kön. För trots att anatomin tillåter kvinnan att sitta, hukar eller stå så är våra toaletter likväl som våra kläder utformade för att kissa sittande. Och detta trots att många kvinnor inte använder toaletten så utan hellre ger sig på konststycket att hukar över toaletten eller helt enkelt går ut och kissar.

Att kvinnor tvingas köa vid toaletterna i större utsträckning än män är alltså ingen könsbestämd ofrånkomlighet utan ett kulturellt skapat gissel. Tanken på att det hade kunnat fungera tvärt om möter vi bland annat i Gerd Brantenbergs klassiker *Egalias Döttrar* där ett patriarkat råder och kvinnorna alltså har makten. Den stackars förtryckta Petronius uttrycker sin förtvivlan över att det snart är dags för honom att börja använda pehå, penishållare. "Pojkarna sa att det var obehagligt och jobbigt att klämma in penis i ett sådant där dumt fodral och det

Redan som barn lär sig pojkar och flickor att kissa på olika sätt och alla offentliga toaletter är byggda i linje med den fostran. Men varför är egentligen tanken på en pissoar för kvinnor så kontroversiell? Cecilia Køljing berättar om de olika strategier som finns för att revolutionera det offentliga kissandet.

Herrarnas och damernas – inte samma sak. Än så länge.

FOTO SCANPIX

var så opraktiskt när de skulle kissa. Då måste de först låta på magbältet som höll pehån på plats. Magbältet var fäst under särken, så de stod och fumlade länge, särskilt i början."

Denna fiktiva förtvivlan är inte helt olik kvinnors faktiska situation där plagg som strumpbyxor och tajta jeans med gylf framtill inte direkt underlättar för den som lite snabbt och smidigt vill låta på trycket. Hade gylfen som idag är belägen där det är mest gynnsamt för mannen istället placerats mitt emellan benen hade situationen sett helt annorlunda ut, något som Brantenberg tar fasta på i boken. "Jag önskar jag vore flicka tänkte han för Gud vet vilken gång i ordningen. Då hade han haft en tuff klaff i byxan eller overallen som han bara kunde knäppa upp i ett nafs, vips, när han skulle på toa."

VARFÖR LÄR VI oss att kissa som vi gör? Varför är det just dessa sociala koder som vi upprepar utan att ifrågasätta? Hur förstärker vår vardag dessa koder? Detta var några av huvudfrågorna för workshoppen Fittbyxor, numera X-front, som hölls på Malmö Fria Kvinnouniversitet i augusti förra året. Ett gäng kvinnor samlades under fyra dagar för att diskutera, men också för att testa att sy byxor som möjliggör nya rörelsemönster. Initiativtagaren Åsa Ståhl beskriver i ett fanzine workshopens mål: att utforska hur man gör det möjligt för kvinnor att stå upp och kissa och ta reda på vad detta skulle betyda.

Redan som barn lär vi oss att kissa på olika sätt beroende på om vi är flickor eller pojkar och samhället är uppbyggt för att stötta de olika sätten. Medan toaletter är så symboliskt, män går till ena sidan, kvinnor till andra, så är pissoarer så tydligt kodat som manligt att man inte ens behöver sätta upp en symbol, det tas för givet att de skall vara för män. Åsa Ståhl menar i sitt fanzine att det egentligen bara är de egna mentala spärrar som gör att kvinnor inte går dit på samma villkor som män.

Kort sagt ville X-front erbjuda alternativ till det vedertagna, men den medicinskus som uppstod kring workshoppen ville hellre se det som en ren och skär provokation eller tramsigheter. "Nu ska fruntimren lära sig att kissa stående. Kissnödiga kvinnors rätt att kissa upprätt." De tokroliga formuleringarna var många.

Men att workshoppen kunde leda till att det blev smidigare, snabbare, säkrare och mer hygieniskt för kvinnor att kissa var det få tidningar som tog upp. Deltagarna i Fittbyxor ville spränga dessa mentala begränsningar och gick till en allmän pissoar i Malmö och testade att kissa stående med hjälp av attrapper. Men det var inget övergripande mål att införa pissoarer för kvinnor överallt, syftet är inte att slänga ut alla toaletter så att alla kvinnor börjar kissa i offentliga rum hur som helst. Men så blev den generella reaktionen, nu kommer alla tjejer springa runt och kissa i trappuppgångar på väg hem från krogen.

WORKSHOP NUMMER TVÅ kommer hållas i Helsingfors i slutet av september i samband med utställningen *Fennofolk – new Nordic oddity* på designmuseet och Helsinki Design Week. För samtidigt som design är det som låser in oss, i bokstavig mening, så är det också en del av lösningen. Produkter formar kultur lika mycket som kultur formar produkter. Därför kan design verka subversivt och visa på alternativ till vårt sätt att leva.

Ett exempel på detta kunde man se på konstfacks vårutställning i år. Då ställde industridesignern Johan Karlsson upp sitt magisterprojekt peeandgo, en pissoar för kvinnor. Hans fokusgrupp som bestod av kvinnor i tjugooåren föredrog en pissoar som de kunde hukar över framför en som de stod upp och kissade i. De ville inte "kissa som män" utan ville ha något eget. Pissoarer var något de förknippade med sunkighet, de tyckte nästan att det var kränkande. Hukandet kunde de däremot känna igen sig i, det var som att sitta och kissa i skogen och det var en egen symbol snarare än unisex.

Johan Karlssons målsättning var att göra en kulturellt accepterad urinoar som även fungerar funktionellt, en pissoar som kvinnor både kan och vill använda. Men att få igång produktionen har inte varit lätt. Inte minst motsätter sig olika marknadskrafter projektet. Porslinsstillverkarna vill till exempel fortsätta att sälja toalettstolar i samma utsträckning som idag. Sen så finns det ett starkt mentalt motstånd.

Det är socialt inlärt och finns djupt inbäddat i vår kultur att tjejer sitter på ringen och att killar står upp. Man lär sig det redan som liten och detta leder till

att män ofta är okunniga inför hur kvinnor faktiskt kissar, vissa tror till exempel att kvinnor måste ta av sig byxorna helt och hållet. Och eftersom det ofta är män som är beslutsfattare inom arkitektur, design och produktion så går förändringen trögt. Okunskap och fördomar står i vägen.

Men inte heller den manliga pissoaren har alltid varit en självklarhet. När Marcel Duchamp ställde ut sitt välkända konstverk *Fontän* vid en utställning 1917 väckte han stort uppseende. Kanske dels för att han tog en fabriksproducerad pissoar och kallade det konst men den ansågs även vara omoralisk och vulgär. Och samtidigt som många kvinnor tycks längta efter möjligheten att få kissa i grupp verkar männen gå i motsatt riktning.

TOM LEISSNER är docent på institutionen för socialt arbete vid Göteborgs Universitet och kom i en nyligen utförd kulturstudie fram till att pissoaren är på väg ut. Män är inte längre helt bekväma med att kissa tillsammans med andra män, något har hänt något i det manliga kollektivet.

Tom Leissner menar bland annat att det skett en sexualisering av mäns kissande. Förr skulle män kissa i kors, kissandet handlade om gemenskap. Men nu har det en sexuell laddning uppstått kring pissoaren som inte fanns förut. Det handlar inte längre bara om att få ur sig urin, man måste följa en massa regler för hur man skall bete sig i en pissoar, var man skall stå, hur nära, vart skall man rikta blicken. Detta har fått män att vilja stänga en dörr om sig. Numer är det männen som vill kissa ifred.

Många smarta pissoarer för kvinnor har utformats genom åren, inte minst peeandgo som varken låter anatomi eller kläder utgöra något problem. Men Åsa Ståhl skriver i sitt fanzine att det inte är på grund av praktiska brister som alla prototyper har misslyckats hittills. Det handlar om att kvinnorna själva ansett det vara oanständigt, onaturligt eller bara konstigt att använda dem. Det handlar alltså om mentala spärrar. Men i en tid när många verkar föredra en upplöst offentlig plats framför kön till tjejtoan ser det som om de mentala spärrarna håller på att brytas ner.

Det handlar också om fördomar. Man tänker sig att tjejer behöver vara lite privata. Att de vill kunna stänga och låsa om sig. Men varför envisas då många tjejer med att gå på toa ihop? När en produkt inte används som det är tänkt brukar man modifiera den så att den passar användaren. Varför har då toalettstolen sett likadan ut i hundra år? Nu verkar målgruppen redo. Frågan är bara om fabriköerna också är det.

TILLS VI FÅTT ett definitivt svar på den frågan kommer kvinnor vara tvungna att fortsätta skapa sina egna regler kring vart de får kissa. För handen på hjärtat så kissar de flesta av oss, män som kvinnor, var som helst. Bara vi slipper köa. ■